

V bažinách Konga Václav Gvoždík objevil druh krokodýla, o němž se 100 let mělo za to, že neexistuje. Letos byl v Africe znovu a viděl, že tamní prales doslova mizí před očima i kvůli těžbě surovin do mobilů.

➔ Vladimír Ševela ■ M. Dolinay, archiv V. Gvoždíka

Ty strašidelně červené oči náhle zářící ze tmy by běžného smrtelníka vyděsily. Václava Gvoždíka se ale v močálu uprostřed noci zmocní radostné vzrušení. Ví, že po hodinách pátrání s dalekonosnou svítilnou v ruce konečně narazil na objekt své vědecké touhy: tajemného pralesního krokodýla.

Na akci má tak tři vteřiny. Vrhá se vpřed. Než se zvíře vyrušené na okraji bažiny nebo říčního toku vzpamatuje a stačí zmizet pod hladinou nebo kořeny stromů, český zoolog jej svírá rukama za hlavou, aby ho nemohlo kousnout. Čelisti rychle obtočí černou lepící páskou. Krokodýl konžský našťestí patří k nejmenším zástupcům svého druhu. Dorůstá obvykle do délky kolem metru či metru a půl, takže je v silách jednoho vědce s podporou dvou pomocníků v zádech jej zvládnout.

„Musím to zaklepat, ještě mě ani nikoho z týmu žádný nekousl. Když jsem jednou jednoho musel chytit v rychlosti za ocas, docela to bolelo, protože jeho kostmi vyztužená kůže je docela ostrá,“ líčí 37letý Václav Gvoždík. Jeho vyprávění doprovází tlumené pískání, houkání, šelest a další zvuky džungle. Dva metry od nás se nehnutě vyhřívá dvoumetrový krokodýlí samec s o něco menší družkou. Dělí nás od nich ale pevné sklo a pralesní trylky pocházejí z reproduktoru: jsme v Krokodýlí zoo v pražských Holešovicích, kterou jsme si vybrali jako příhodné místo schůzky.

Čirá náhoda

„Tahle zvířata vypadají úplně jinak než ta, která jsme v Africe chytali,“ dívá se doktor Gvoždík do prostorného terária. V něm žije ➔

Za tajemným krokodýlem

Václav Gvoždík v pražské Krokodýlí zoo s mladým kajmanem brýlovým. Jím znovuobjeveného krokodýla konžského tu nemají.

pár krokodýlů čelnatých. Ti se tomu konžskému, jenž je cílem Gvoždíkova zájmu, podobají a přírodovědci měli donedávna za to, že jde o stejný druh. Český zoolog ale před pěti lety v Republice Kongo nečekaně chytil odlišného jedince, kterého vyfotografoval a odebral mu vzorek tkáně pro genetickou analýzu. Také díky podrobnějšímu rozboru vzorků dvou exemplářů zabitých místními lovci pak zjistil, že se od krokodýlů čelnatých liší zásadně a že jde o krokodýla konžského, jenž byl objeven zhruba před 100 lety. „Jenže pak do nitra Konga vědci už moc nejezdili, na krokodýla konžského se pozapomnělo a začalo se tvrdit, že takový druh vlastně ani neexistuje,“ říká Gvoždík.

Znovuobjevený krokodýl konžský má na rozdíl od známého příbuzného protáhlejší čenich, je světlejší, jeho krk je více zakrytý kostěnými štítky a nozdry má oddělené pouze měkkou tkání, zatímco krokodýl čelnatý kostěnou přepážkou. Vědecký pracovník Ústavu biologie obratlovců Akademie věd a zoologického oddělení Národního muzea za několik let přesvědčil o existenci „nového“ druhu světové herpetology (odborníky na plazy). Nyní zbývá, aby jej uznala i zoologická obec jako celek a unikátní plaz byl zapsán do seznamu právoplatných druhů. To se může stát například poté, co o něm vyjde článek v uznávaném mezinárodním vědeckém časopise.

Do Konga bych nejel

Václav Gvoždík se v roce 2012 do Konga vydal zkoumat žáby a na prvního krokodýla konžského narazil v polovyschlé tůni vlastně čirou náhodou. Od té doby je to jeho osudový plaz. Kongo bývalo kvůli občanské válce a opakujícím se převratům dlouhá léta Evropanům takřka nedostupné. Dnes sice nebezpečí od bojůvek tolik nehrozí (ale v těchto částech Afriky jeden nikdy neví), pohybovat se po džungli není ovšem ani v současnosti jednoduché.

„Afričané jsou někdy nedůvěřiví. Nejdřív je třeba promluvit se šéfem vesnice, která se nachází nejbližší místu vašeho výzkumu. Začínám ve francouzštině, pak promluví můj průvodce v tamním jazyce lingala, v němž se poté odvíjí většina konverzace. Průvodce mi už několikrát řekl, že občas se z publika ozývají hlasy, ať mě pošlou, odkud jsem přišel. Někdy mohou mít lidé strach, že jsem nějaký agent nebo že za mnou přijdou těžaři a ti jim zaženou zvěř, kterou loví,“ vypráví herpetolog.

Když cestovatel dokáže místní obyvatele přesvědčit, že jeho jediným zájmem jsou zvířata, navíc nikoliv kvůli masu, začnou se přivěšovat k němu. Slíbí-li navíc náčelníkovi „příspěvek na rozvoj obce“, řeknou si, že toho neškodného podivína tu mohou bez obav nechat. „Bakšíš skončí s největší pravděpodobností v kapse šéfa, i když se tváří, že se s ostatními podělí. Maximálně koupí flašku a vesničané si připejí. Jen jednou se mi stalo, že se s místními nedalo domluvit a musel jsem se přesunout jinam.“

↑ Václav Gvoždík (druhý zprava), vedle něj student Matej Dolinay s konžskými pomocníky a francouzským kolegou, technikem Jeremym Thomasem (vlevo)

→ Václav Gvoždík měří mládě krokodýla konžského.

Náš rozhovor poslouchá majitel Krokodýlí zoo Libor Kopečný, který už nejednu exotickou zemi navštívil. „Do Konga bych ale nejel, na to se mám příliš rád. Především bych se obával malárie, protože v té oblasti je jedna z největších pravděpodobností nákazy. Známý americký herpetolog John Thorbjarnarson se nakazil malárií v sousední Ugandě a zemřel na ni,“ popisuje Libor Kopečný smutný případ z roku 2010. „Na malárii se běžně neumírá, beru antimalarika. Jsem přesvědčen, že jsem parazita v sobě několikrát měl, ale naštěstí neprorazil,“ krčí rameny Gvoždík.

Větší respekt než z komárů roznášejících malárii má prý z pralesních buvolů a slonů, jež není radno v džungli vyrušit. „Ti mohou být nebezpeční, musíme si na ně dávat při terénní práci pozor.“ Gvoždík říká, že před dvěma lety zabil v Zambii vyrušený slon 29letou řeckou herpetoložku Margaritu Metallinouovou. „Několikrát jsme se dostali do jeho blízkosti, vydal varovný signál, takové mručení, ale naštěstí neútočil. Jednou v noci jsem narazil i na rozčileně frkajícího buvola, naštěstí se pak dal jiným směrem, ale úzko mi je, jen když si na to vzpomenu.“

Ne zcela příjemné bylo také setkání s rozzuřeným šimpanzem, který kroužil kolem vědce ve vzdálenosti asi deseti metrů ukrytý v křoví a zastráňoval ho pronikavým jekotem a máváním větvemi. „Hák, který jsem měl na manipulaci s hady, jsem v té chvíli sevřel pevněji. Starší samci mohou někdy reagovat útokem.“

Češi v tropech

V blízkosti rovníku a na dalších zajímavých místech planety působí řada českých vědců. K nejznámějším patří entomolog Vojtěch Novotný, který na Papui-Nové Guineji zkoumá exotický hmyz. Téměř celý svět zcestoval parazitolog Miloš Jirků z Biologického centra AV ČR, který se zabýval parazity v rybách největšího solného jezera světa, Turkany v Keni, pracoval také ve Střední Americe, v jihovýchodní Asii a v Oceánii. Další zcestovaly parazitolog Julius Lukeš se může pochlubit například průzkumem v ledových mořích u Grónska. Primátolog Stanislav Lhota, který jako první vyfotografoval a popsal indonéského primáta hulmana běločelého, často pobýval v Indii a na Madagaskaru. V Indonésii bojuje proti plošnému rozšiřování plantáží palmy olejně, protože vypalování původních lesů je fatální pro hulmany i orangutany. Školitel Václava Gvoždíka Jiří Moravec putuje po tropických lesích Amazonie, kde zkoumá mimo jiné tamní obojživelníky a plazy.

INZERCE

Zuzana a Jaroslav, zákazníci ČEZ od roku 2010

Platím ČEZ KARTOU a šetřím na energiích. Klidně i 6 000 Kč ročně

Z vašich bezhotovostních plateb ČEZ KARTOU vám vrátíme 2% zpět v ročním vyúčtování e le ktrfny nebo plynu.

Platě s ČEZ KARTOU za běžné nákupy doma i v zahraničí, na internetu i v obchodech. Snadno tak ušetříte třeba i 6 000 Kč ročně za energie. Navíc druhou ČEZ KARTU může získat i váš manžel nebo manželka a stejně jako vy využít všechny její výhody. Vedení karet i jejich aktivace jsou zdarma.

Ušetřete si život unikátními produkty a službami od ČEZ.

www.cez.cz/karta
Volejte 371 100 100

JSME S VÁMI. SKUPINA ČEZ

Poskytovatelé inženýringu: ČSOK s.r.o., obchodní společnost: Komerční banka, s.a., se sídlem: Smetova 25/7, 115 21 České Budějovice, IČ 26784032, společnost je zaplavena v obchodním rejstříku se sídlem v Praze, v současném stavu: Českých Budějovic, oddíl C, vložka 10814. ČEZ Prodej, s.r.o., vykonává zprostředkovatelskou činnost pouze pro společnost ČSOK s.r.o., poskytovatele finančních služeb.

Sladkovodní katastrofa

Od roku 1970 se množství obratlovců ve volné přírodě snížilo o 58 procent. Na vymírání savců, ptáků, plazů, obojživelníků a ryb upozornila loni organizace World Wildlife Fund, která dramatický úbytek přirovnala k dávné tragédii dinosaurů. Nejvíce je zasažena sladkovodní fauna, jejíž počet klesl dokonce o neuvěřitelných 81 procent. Pokud jde o krokodýly, není jejich úbytek zatím tak tragický. I když se čísla mnoha afrických druhů snižují, v Austrálii se počet těchto zvířat za posledních 30 let ztrojnásobil. Zato je ohrožena světová populace žab, ještěrek a salamandrů. Mezi nimi od roku 1980 vymírá kvůli vysychání krajiny a vinou znečištění vod až 122 druhů obojživelníků a plazů.

→ Krokodýl konžský se může stát vlajkovým druhem oblasti podobně jako okapi.

→ Výzkumníci vesničanům ukazují, která zvířata v pralese hledají.

→ Vesničan s porcí krokodýla pro celou rodinu.

Na svých cestách džunglí je Gvoždík obvykle doprovázen dvojicí až trojicí domorodých nosičů a průvodců, při letošní cestě, kterou podpořil i Nadační fond Neuron, přibyl student Matej Dolinay. „Místní lidé jsou houževnatí, nechtějí spát ve stanu. Udělají si přístřešek z větví, přikládají v noci do ohně a mají jemné spaní, takže tak slouží i jako hlídači,“ líčí zoolog.

Drsná „hedvábná“ stezka

Z pohledu konžských vesničanů je každý krokodýl – ať konžský, čelnatý, nebo v této zemi se také vyskytující nilský a štítnatý – považovaný za „bushmeat“. Maso z lesa. Podle zoologa se v Kongu jí „všechno a ve velkém, včetně silně ohrožených druhů, jako jsou gorily nebo pralesní žirafy zvané okapi“. A to přesto, že vzácná zvířata jsou formálně chráněna.

Afričané krokodýly obvykle loví do pastí. Studenokrevná zvířata lákají na zavánějící kus masa a chytají je do smyček zavěšených na prutech zapíchnutých do dna říček nebo mokřadů. Plaz zůstane viset na smyčce, která stáhne jeho čenich nebo jej případně obemkne za předníma nohama. Domorodci jej pak odnesou do vsi, kde někde v koutě místnosti živoří svázaný často i celé týdny. Vesnice jsou od tržišť vzdálené někdy mnoho kilometrů, jejich obyvatelé se tam dostanou třeba jen dvakrát do měsíce, takže krokodýl jim slouží coby „živá konzerva“. Kůži lidé z venkova nevyužívají.

„Neměl bych to říkat, ale jednou jsem krokodýlí maso ochutnal,“ přiznává Gvoždík. Při jeho první cestě do Konga místní lovci ulovili dva krokodýly, které posléze připravili v omáčce a nabídli českému výzkumníkovi.

„I když jsem jim vysvětlil, že si nepřeji, aby tam v době mého pobytu cokoliv zabíjeli, nechtěl jsem venkovany urazit a nabídnutý kousek jsem ochutnal.“ Světlé maso prý chutnalo jako něco mezi kuřecím a rybím, ale stále nazlobený herpetolog si podle svých slov příliš nepochutnal. Navíc konžská venkovská kuchyně nepatří k vrcholům kulinářství. „Nebabrají se s tím, vaří to i s kůží a ne moc dlouho, takže maso bývá často stále tuhé, navíc musíte vyplivovat z kůže malé kůstky.“

V celé Konžské pánvi, kam kromě Republiky Kongo patří Demokratická republika Kongo (dříve Zair), část Kamerunu a Středoafričké republiky, je tak obtížné narazit na mohutnějšího krokodýla, protože dřív, než stačí dorůst větších rozměrů, stane se kořistí lovců. „Uznání krokodýla konžského jako samostatného druhu jeho

odlovu nezabrání, ale na mezinárodní úrovni by snad mohl posloužit jako vlajkový druh pro ochranu regionu, protože je to endemit Konga (pouze tam se vyskytující druh, pozn. red.), podobně jako například šimpanz bonobo či okapi,“ podotýká Gvoždík.

V Kongu jsou největší a nejhustší pralesy z celé Afriky. Zatím. Před pěti lety český přírodovědec putoval z města do nitra pralesa dva dny. Nejdřív po úzké pěšině na motorce a poté ještě 15 kilometrů pěšky. Letos v únoru, kdy sem přijel na svou již sedmou výpravu, sedmítýdenní, jízda trvala už jen necelé dvě hodiny, tentokrát terénním autem po bahnitě, ale široké cestě.

V roce 2013, rok po jeho první návštěvě, do oblasti dorazili zahraniční investoři, nejvíce jich bylo z Číny. Začalo masivní kácení džungle a budování příjezdových cest. Vysazují se plantáže palmy olejné, ale Číňané hledají především lokality pro těžbu zlata a jiných minerálů, například koltanu, který se využívá při výrobě mobilních telefonů. Kvůli devastaci přírody z oblasti zmizeli gorily a další vzácní savci. Gorily tu byly naposledy spatřeny právě v roce 2013. Není jasné, co se s lidoopy stalo. Podle té lepší verze se přesunuli do klidnějších míst. I v sousední zemi, na východě bývalého Zairu (dnes Demokratická republika Kongo), se ale podle organizace Wil-

dlife Conservation Society za posledních 20 let jejich populace tragicky snížila – v případě poddruhu gorily nížinné východní, největšího lidoopa planety, ze 17 000 na 3800. V případě gorily horské jsou čísla ještě smutnější: ve třech afrických státech – Kongu, Ugandě a Rwandě – jich zbývá pouhých 800.

„Uprostřed pralesa jsem slyšel hluk těžebních strojů, to bylo docela frustrující,“ poznamenává přírodovědec. Krokodýli však v těchto místech zatím našťestí stále jsou. Nedokážou se tak rychle přestěhovat jinač. Je otázka, jak dlouho to vydrží. Kolik jich tady a v okolních oblastech dosud žije, ovšem nikdo neví.

Objev i v Česku

Jako devítiletý začal Václav Gvoždík chodit do opavského teraristického kroužku. První plaz, kterého choval doma, byla vodní želva nádherná. Později tajně do bytu propašoval hada, hrozně královského. „Doma mě v tom na začátku nijak zvlášť nepodporovali, máma doma zvířata nechtěla, ale nakonec se s mým koníčkem nějak smířila,“ vzpomíná. Nyní je tím tolerantním člověkem jeho přítelkyně, která musí občas přetrpět přírodovědcovy dlouhé výpravy. Ty ale nesměřují vždy jen do exotických zemí. Gvoždík z detašovaného pracoviště Akademie věd ve Studenci u Třebíče vyráží

často po Česku nebo do blízkého zahraničí. A významný zoologický objev se mu podařil i na našem území: Libor Gvoždík před pár lety zjistil, že v tuzemsku nežije pouze jeden druh slepýše, pozoruhodně beznohé ještěrky, ale dva. Nejen slepýš křehký, jak se původně předpokládalo, ale také slepýš východní.

„Jsou geneticky velmi odlišní a jsou tam i rozdíly v morfologii a zbarvení. Jak se ukázalo, zóna jejich kontaktu, která prochází od Pobaltí na severu až na Balkán na jihu, zasahuje i na naše území,“ popisuje zoolog svůj důležitý příspěvek k poznání zdejší přírody, který publikoval před sedmi lety. „Díky němu“ máme tedy o jeden druh plaza víc. Zástupci jiných dříve běžných druhů, především obojživelníků, však podle herpetologa z krajiny narušené nejen stavbami, ale paradoxně někdy i nevhodnými rekultivacemi, mizí. Jde třeba o ropuchu obecnou či skokana hnědého.

Václav Gvoždík, duší dobrodruh, jenž už absolvoval seskok pádákem nebo skok z mostu na laně či do vody z 16 metrů, se už ovšem těší na další cestu do Afriky. „Protože průzkum probíhá především v noci, zvýšený adrenalin tam pořád je i po letech. Člověk není od přírody noční tvor, ale hlavně nikdy dopředu nevíte, co v džungli potkáte. Boli však, když vidíte, že dříve krásný prales se vám ztrácí před očima.“ ●

INZERCE

5. AUKCE PRO PARAPLE

**Máte rádi výtvarné umění?
Spojte svou zálibu s pomocí.**

Získáte dílo trvalé hodnoty a dobrý pocit, který jek nezaplacení.

Vystavená díla si můžete prohlédnout v Galerii KODL, Národní 7, Praha 1 od 2. do 27. 5. 2017.

**Aukce se koná
28. 5. 2017 od 12:00
v pražském Paláci Žofin**

Srdečně Vás zveme.

Celý výtěžek z aukce získá Centrum Paraple na svou činnost.

Lu beneř Ty plát: Holky, tempera na kartonu, d.č. 2017
sign. PD, 50 x 70 cm, vyvoř. cena: 35 000 Kč

www.klvk.cz

KODL
GALERIE

www.galeriekodl.cz

Paraple

www.aukciproparaple.cz